

С У М Е Л Е Р

болур болгаш боттарының хүлээмгелерин хөй-ниитичи аге-үндэниге күүүсидир.

6. Бир эвес чөвүдөлдүц кежигүнү аңаа көргүсөн иде-гелди шыңзытпайн турар болза, ону оон составындан күш-аялчыл коллективтиң хуралына (конференциязын-га) үйдүрүп каалтып болур.

7. Согуудаларынын припинион бдудурдлеринин (мат-дыкышчынарынын) тургустунга, ага кесел-теринин бдудурга кезинин, цехтеринин, сабы-лырларын, уастантарын, фермаларын, зеналарын болгаш еске-даа кезектерин уаутукчуларына, ол шы-каш мастерлерге база бригадирлерге тамаарыштыр-аагылаар. Бдудургуенин уаутукчууун ораакчыл-лары, юридикти болгаш бухгалтер албанарынын база шынар контролдуун албанын уаутукчуларынын база адынар-дукааларга бдудургуенин уаутукчуу томуларга болгаш хостаар, ону устиде турар органга куштур кыл-дыр балмаар.

Күш-ажалчы коллективтиң чөвүлели бүдүрүлгө чорудалгазының онзагай талаларын барымдаалап тургаш, соңуудалалыг үндөзүннө шиллир ужурлуг ол азы бо ал-Сая-хүлээлгеге соңуудаларны чорударының тодаргай хүнүн доктаадыр.

8. Дээдэ болгаш тусхай ортуман өөредилгэ төрлөрин дэсганаанын сонда бүүдүүлгэ (каттжыжышкынга) хуваалда ёзуугаар нелгэн анылж специалистерин соңгулдагын үндэснэг солуттунар албан хүлээгелергэ чогуур коллективтерин човулелдери-биле дугурушканын ёзуугаар соңгулда чокка үдүртүкү тымыйлаар.

9. Чаа туттунуп турар азы тургустунуп турар бүдүргүлелерини (каттыкжышкыннарын) удурткучуларны айбан-хүлээлеге үстүндө турар органдан томуйлаар. Оа удурткучуларны сонгурууну хуусааларын үстүкү органдан-биле дугурушкаш, күш-ажылыш коллективтин чөвүлеленин шигитлери-биле доктадылар.

1. Күш-ажалды коллективтин бүрүн эргелерин хуралда (конференциялар) аразында үөдө бүүдүрүлгүни (каттык-ышкынын тургустунан эге кезээни) күш-ажалчы коллективтин чөвүлө боттандыр чорудар.

2. Күш-ажалчы коллективтин чөвүлөни бүүдүрүлгүни (каттык-ышкынын тургустунан эге кезээни) коллективтин нити хуралы (конференциясы) ажалт ачы жык бөлүлөшкөн-бүдө 2-3 күн аламын чорудар соңгунда (көчүрмө) бүүдүрүлгүни аламын-бүдө хуралды эрттерини нити дутайын соңгундаларга чедир 15 жонуктан эге үсүсүдө чорударын сүмөлө турар.

4. Күш-ажалты коллективтең көүлөтөли сонгуур күш-ажалты коллективте хурамы (конференцияны) профсоюз комитетинде бүүдүргөли (каттыжымшыканын) администрацияны биле кады чыгалдыр. Конференцияга делегаттар төлөзөлинин норманы базага олар тодарары. Бир эсе хурада коллективте кешигүүтөрин чартымын да кезин, а конференцияда— делегаттарын үштү ийи мезгилден хөйи кирип турар болза, ону күштүг деп санаар.

Чөвүлөкчө аялчылыктары, бригадирлары, мастерлары, специалисттери, администрацияларын, партия, профсоюз, комсомол болгаш өскө-дө хой-ниги "организацияларын" төлөөдүлчүлүктөрүн сөңгүрү. Администрациянын төлөөдүлчүлүктөрү күш-аылчыл коллективтин чөвүлөкчө кеңешчилеринин ниети санын дөрттүң бир кезинен алгаша учурайт. Кандидатура бүрүзүн хуралга тус-тузунда сайганын чыгарааларын сүмөл турат.

5. Чөвүлүлдүн даргазын, даргазынын оралакчынын бол-
гаш секретарына чөвүлүдүн составынан оңу организмиз-
миз чуралыныг хай бадмалашкын алганы биле сонгуур.
Күш-аылчы коллективтин чөвүлүдүн даргазына
мурунктагж аылчыларынын, бригадирлерин, специалистер-
ин, участоктар, цехтер, кидистер, оске-аа ол чиктегит
кезектерин, уауруучуларын сонгуур.
Күш-аылчы коллективте кышкы кезиндегидин, дарга-
зынын бадмураалерин (кышкы аылчыларынын, органи-
зацияларын) болгаш хай-нигити организациялардын
уауруучуларын сонгуур сумелерин турар.

Човулладин бүгү кижигүннери, даргазын, ооң оралак-
тызын, секретарын кириштир, хостатпаан ажылдакчылар

Алтанмаа Монгол биле

Оюмча Ооржак эртин өрө-
диге чыгында хайыракан
ортуман школазын дооскан.
иар. Доозуктулар боттары-
нын күш ажыгычы базым
мад ажылында эгелэр деп
ишитарларзинер. Олар
СЭКН-ия ХХН сьезина
аттың советтүр коотун
чалтмын Шооа Шоена
Саттың коданнла сакан-
чылда турарлар. Айланмаа
58 кураганын Оюмча 70 ту-
рагыны ажаап, менди естү-
рүп турарлар.

ЧУРУКТА: сакманчылар
Айланмаа Монгуш биле Ою-
маа Ооржак.
Борис КҮЖҮГЕТТИН фо-
тозу.

16. Согуудаларга кириштитирери-биле кандидаттар-
нын даңкызын болгаш оларнын долчу намдарынын база
ажыл-чорудалганын дугайында кол-кол медалдарын со-
гуудаларга чедир медалдан орай эвес уенин иштинде
коллективке дынаткан турар. Хамаарышкан кезектин
коллективинин инцидентизми-биле кандидаттар-биле ужу-

17. Удуртукчулар сонгуур талазы-биле хурал (конференция) конкурс комиссиязының материалдарын сайгарып көөр болгаш сонгуур ужурлуг кандидаттарны бадылаашкын дандызынга кирир дугайында айтырыгны шийитпир.

10. Эдүргүнчээрли согуу турар үед хуралд (конференцияны) бүрэн эргэлт болуур күш-ажылчы коллектив чөлүүлелин согууру-биле бир дөмөй болур. Бир эвес хуралдын (конференциянын) киржикчилеринин чартын-дан хойу бадылаан болза, бадылаашкыннын хой кезини

Бир өсөс кандидаттарынч кайызы-даа бадыйлаашкыннын чой кезин албайн баар болза, дагын бадыйлаашкынны чо-
рудар. Эң чой сангыг бадыйлаашкынны алган ийн каял-
дагыт ол бадыйлаашкыга кириштирер. Бир өсөс дагын ба-
дыйлаашкында кандидаттарынч кайызы-даа чартынылап
чой бадыйлаашкын албайн баар болза, чаа согулдаларын
чорудар.

19. Бүдүүлгелерийн хатгыжышкыннарын тургустунга эг кезээнэ удуртукчуларын күш-ажалчы кол-лективтн нийтн хуралыга (конференциязынга) чакыт азы атык бадылаашкын-бйле (хуралдн азы конференция-ныч чүүлүд деп санааны-биле) 5 чыл хуусаалыг сонгуур болгаш үстүндө турар органга бадыладыр.

Күш-ажалчы коллективтин сонгуу алганы кол эе келетин (кол бугурулуенин) удуруткузуу каттыгышыкын-нын удуруткузуу кылдыр устунде турар орган бадыйлар. Кайкан каттыгышыкынны тускай аппарат эргелен баш-карып турар апарганда, каттыгышыкыннын удуруткузуу оон эе кезектеринин болгаш бугурулгелеринин куш-ажалчы коллективтеринин толээкелчилеринин конференциясына сонгуур.

Бүдүрүлгениң адырларының удуртукчулары, ол ыш-
наш мастерлерни болгаш бригадирлерни хамаарышкан
коллективтерни чакыт азы ажык бадылаашкын-биле (кол-
лективтиң шийтирилээни-биле) 5 чыл чедир хуусаада соң-
гуур болгаш бүдүрүлгениң удуртукчузу бадылаар

20. Бүдүрүлгөн (каттыкышыкшынын), каттыкышыкшынын тургустугунаи эге кезээнин удуртукчузунун албан-хүлээлгезинге кандидатты солгуур дугайдына күш-ажылчы коллективтин хуралынын (конференциязынын) шит-пири ол кандидатты албан-хүлээлгеге эргелен башкарыл-ганын үстөдө турар органынчы бадылаарына үндезин барымдаа болур.

Бир эвес күш-ажылчы коллективтин сонгуу алтаны кандидатты үстүндө турар орган ук албан-күлөөлөгө ба-
дылааын баар болза, сонгуудаларнын түнөөлөдөрүн ба-
дылаарындан ойталаанынын чылдагаанын күш-ажылчы
коллективке ол тайылбырлап бээр үжүрдүг.

21. Бүдүрүлгө кезээнин (каттыкылышкыннын тургус-
туган өңө кезээнин) уаутрукчузунун албан-хуалээлигине
кандидатты чогуур дугайнда коллектив хураалынын
шиитири чогуур албан-хуалээлге ол кандидатты бадь-
лаар дугайында дужалан үндүреринге ол бүдүрүлгенин
(каттыкылышкыннын тургустунган өңө кезээнин) админис-
трациязынга барымда болур.

Бир эвес хамаарышкан коллективийн сонгууль алганы кандидатийг бүдүүлэгний администрациязы оло албан-хуультег бадылавын баар болза, сонгуудаларын түн-нейдерин бадылавын барганын чылдаганын ол кол-лективке администрация тайылбырлап бээр хуульгелгил болгаш коллектив човулуелин шийтирин суутаар чаа сонгуудаларын чорудар.

22. Каян будурлгелерини (каттыжышкынарнын), каттыжышкынарнын тургустунан эге кезеэни уадр-тургуулары боттарыни албан-хуээлгелерин кууделин шыдавын барган таварылгаларла ийикпе, азы оске чыл-дагааннар бар болганда, оларны албан-дуужалардан хуу-саа четтепнде хостарын куш-ажыкты коллективтин ни-ти хуралыны (конференцияныны) шиптиринге ундези-

лээш, доктааттыгын чурум зугаарч үстүндө турар орган боттадырып чорудар. Ынчан ууртукчунан албан-хулаал-бозинден хуусаа чөтпөздө хостаар айтырыгын куш-ажыл-чы коллектив, куш-ажылчы коллектив чөүөлөлү, партия, совет, профивлел, үстүндө турар ажыл-айл ооганарын кодуруп болуч. Ол таарылгада үстүндө айткан орган-нар куш-ажылчы коллективтин ниити хуралдын (кон-ференциязынын) азы оог чөүөлөдүн мурунуга бодунуң салал-онадын үлдөткөн барымдзалаг тыгыздар.

Тускай эргелеп башкарылгa аппараттыг каттыжымышкын удуруктузун албан-хуалезигинден хуусаа четпээ. Де хостаараа оон турустунган эге кезээнин (будуурулгелерини) куш-ажылыг коллективтериниң төлээлекчилериниң конференциязының шийитпирин баутаар боттандырып чорудар.

Бир эвес кентер удуртукчулары, ол ышкыш мастер-лер болгаш бригадирлер боттарының албан-хүлээлгелерин күөсүйдү шыдааын турар болза, хамаарыш турары не-зектиң коллективтинин шийитиринге үндөзилээш, доктаа-тыгын чурум ёзуугаар бұдүрүгениң удуртукчу оларны албан-хүлээлгезинде хуусаа четпээнде хостал болур.

23. Бүрүн эргезиниң хуусаазы төнгөш, алоан-дужаа. лындан хостаткан бүдүрүлгелер, каттыжыышкындар эге кезеңиң удуртукчулары, ол ышкан мастерлер болгаш бригадирлер сонгулдалыг абан-хүлээлгеден хостаткан. нарға хамаарыштыр хоойлуда доктааттынган чурум ёзу-

Тот же районца «Тоора-Хем»

хошхотун таималык сүт-ба.
аан фермазының муриякты
аңтыларының оирээн
агыаңа Кол. Эң бедик көр-
үсүгүн ол Улут Октябрьин
О чылының бузүүзүнө че-
ин алган. Хөй сүтүү санд.
а янгы беш чылымды янгы
чылмың планын оңаада.
ын 1987 чылдың октябрь
да күөстөкөн.

Бо фермада кыштагдлаш-
ын белең эвес байддалда эр-
ип турар. Ынчалза-даа,
уржугалыг сааның сүт
аалдазының деңгесин кы-
улатпас дээш кызымак
жылдап турар.

Шаггыр-оол СУВАННЫН
ротогу.

24. Бугурулге (каттыкыжыкын) удурутчузун болгаш каттыкыжыкыннын тургустунган аге кезээнин удурутчузун согурунуун чурумун хажыктан бидиргизилген бидиргизилген кезинде кезинде кылдыр устунип турар аялалды болгаш профилдерди органдарын, бирер, а бугурулуслерин (каттыкыжыкыннын тургустунган аге кезээнин) кесектеринин удурутчуларын, мастерлерин болгаш бригадирлерин согурунуун чурумун хажыктанын дугайында бидиргизикинерин куш-ажыктын коллектив чевуели бугурулуунин (каттыкыжыкыннын тургустунган аге кезээнин) административизы-биде профилдерди уминетин чазы болгаш

25. Күрүнө бүдүрүлгөсүндө (наттыкжымшыкчынды) дуга-
гайында ССРЭ Хоойлузуга үндөсилчл, ол ыкшап бол
сүмелерге болгаш бүдүрүлгөсү онзагай бадыалын ба-
рымдаалал күш-ажылчы коллективтер чөүлүсүн соңгуу-
рунун база күш-ажылчы коллектив хуралына (коопфе-
ренциясына) бадыалдар удуртукчуларын соңгулдазын
чорудар чүрүм дугайында саавырын бүдүрүлгөге амыл-
дал кылдыр.

[illegible]

ССРЭ-нийн азаанын тусхай шинтпирлеринде доктаат-
тыгхан албан-хүлээлгелерге шилилге конкурстарын эрт-
тиреринин чуруумна болгаш негедделеринге конкурстар
эрттиреринин 60 чуруму дегбейн турар.

27. Конкурс эртирдеде буюрулуғиң (кадымчы-
кышын турустуган эге кеззини) удуруткузуну
шипитири-биле конкурс эртирер комиссиялары туру-
зар. Чамды таварыгаларда буюрулуғиң удуруткузу-
ну шипитири бузуар элзи каш хостуг албан-хуулу-
лерге шиялые кылар кылдыр конкурс комиссиязы кон-
сулукту удуруткузуну чыгууларын, чыгууларын,
администрацияны, шипти, профсоюз болгаш өскө-
дөй-тини организалацияны толээкчилерин, чотур
мергекидиң бедиң мергекидиң специалистерин комис-
сияларын составыңа кирер.

Конкурс эртіртер комиссияның кол-ла сорулгазы — конкурс киришкин кижилерин иштидин кайы-бир кишини албан-хулазгеге алуулаар дугаиында бугурургенин ала-буулу сиз биле.

26. Конкурс эртіртериниң, бидириниң кириер хуулааларың, кандидатарың профессионал-мергежилине болгаш оксе-даа мөзү-шынарыңа негеделерин дугаиында чарларды адырың болгаш туз черин парлаагызына парлаарын, конкурстүз чоруп турарын болгаш озу күнделерин бугурургениң массалың информацияны чыгарың дугаиы биле калбаа-биле чырыдырн сүмелд турар.

[illegible]

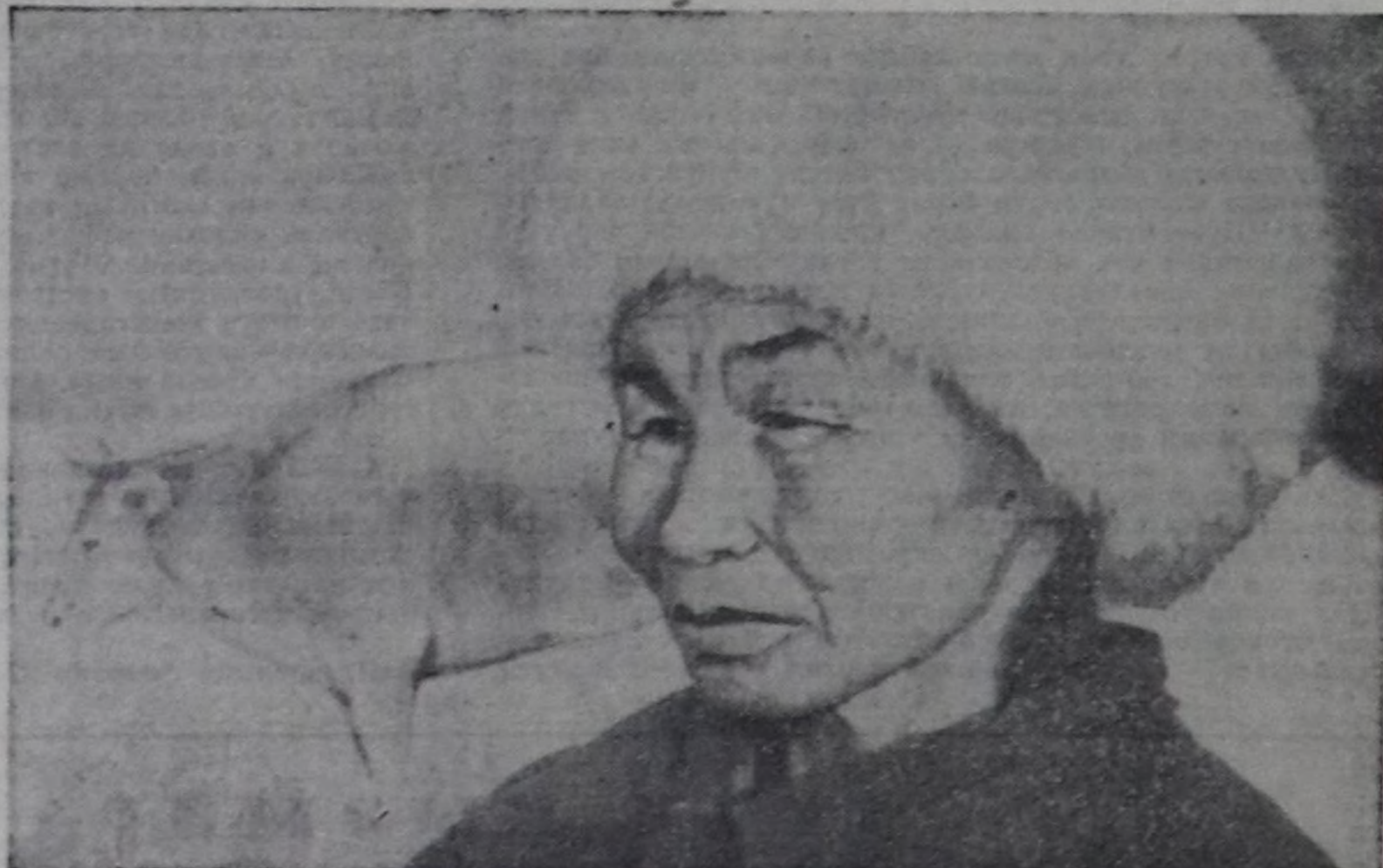
турарын саясидаң кийерер эрсеңиң, бесбасалашыңаңа,
оу кышак кийрин келген документиңиңе үндөсүзгөңү,
ажыдаң болуруңуң эргежок чутула дүркүлзашыңиң,
билиңиң деңгелиңиң оларда бар-чугуң, оу албаң-хүлзөң
таалаз-биле негеделерге оларың тускай эртим болгаш
мергеили дүгжү турарын, кандидаттар дугайында күш-
ажыкташ коллективтиң саяси-аналын барымдаалаң, комис-
сияга кылаң үндөсүң кистир, чоң алаңга дүгжүң
турар, кандидаттарга, оу спонсорлор, билгилдүүлүк
чың кышаң сорулгаңа, оларың келир үдө ажыла-
шың холбошкан айтырыгдар таалазы-биле референттары

31. Кандидаттар-биле чугааланып беседалашканынга, оларнын белгеткен кылганы рефераттарынга үндешилүү, оларнын ажил-ничи мөзү-шынарын ооренип көөрүтүп өскө-даа аргаларын ажыгалт тургаш, конкурс үндешилин-ге хостуг албан-хүлээлгеге шийил алыр кылдыр кайы- бирээ кижини сүмөлээр дугайында шинтирини конкурс эрттирип турар комиссия хулээп алыр.

Конкурс эртирип турар, комиссия ажык азы чажыт бадылаашкын үзүндө хөй кезиниң бадылаашкыны биле шийтирнпн хүлээп алып. Бадылаашкыннар дең болу бээр болза конкурс эртирнп турар комиссияның даргазының бадылааны шийтир күштүг болур.

32. Конкурстарның түңиелін ёзугаар томуЙлаашкыны конкурс ёрттирген комиссияның шинитириң барымдаалап бۇдۇрулгениң (каттыжыышкынының тургустунған ёге кезеңиниң) удуртуктузу чорудар.

Күш-аңычлы коллективтер чөвүлдеринин болгаш удуруткулдарын согулаларын чорудары, конкурстуг үндесине албан-хулаагелерге специалистерин шилири аңычлы чоңнарны бузулени чаала алган, профессионал белик мергенжилди, мораль-политинтиг эки мөзү-шымары, социалистич өнү-чөргенин аңыл-аргыйым бу-биле аңыгаслап билгирени хапы согурудалды ийи-ледин коллективтин болгаш аңычлыкча бүтүрүш эрге-ажыктарын дүүшүтүрени хандырдып шыдар арга-мерге-жилди аңычдакчыларын бузурулени эргелен башкара-рычы хандыкшыдарын хандырар ужурут.

ТЫВА ЭКИ ТУРАЧЫ ТАНКИСТЕРНИН ДАЙЫНЧЫ ОРУУ

(Тончугу. Эгеиз № 43 «Шында»).

Бо хунге чедир, тодаргай-лаарга, май 10-га чедир, бистен ийн кижи өлгөн, ийн кижи чинги-биле балыглан. ган. Бисти калдыг салым-чол манай турарын баш удуз чугаалары берге, чүте дээрге «бурунгаар» деп команда буураа чалбыш-таптып кып турар отче, бом-баларын болаш шырлар-нын ирга сыйгыг чакыш-кынарарыне чоруп турар. Сис, оң ужурунда төлүн эрттир хой кижилер өлүп турар. Ону канчаар-даа ар-гажык, илчаз-даа дайын дооулаан сөөлүндө оң түңгөлдө көрө бээр боор силер. Оёке талазында алмга, бистиң полугуустун командири багай кижи-дир деп бодаар мен. Машиналарын кабак огу дег камгалаар, оларын акыгларынның хуу-сааларын узадыр дээш бис-тин оолдарыс бүгү күжүн үндүрүп, кызыл турда-ла, кандай-бир үрелишкни бо-лу бээр билек-ле, ол бо-ла чедир келир, шырларды ушутуп алгаш, адыл каар деп алгырып-кышкырып, кыжа-нып туруп бээр, ол чорук бистин шырларга кедерге таарымча чок-тур. Ол биске хамаанок, оон туржук хандан-даа, өлүмүнү бо-дун-дан-даа бешин юртпас бис, бистиң Төрөн чуртувустун хероо дээш, Тыва Арат Рес-публиканың намыны бол-гаш чаааның ат-алдары дээш, төрөн тыва улзу-вустун чагымын күүсөлдөн дээш чүгө бурингаар чо-руу бис.

Бисте чедирининер чок деп балытпаа болза, шын аес болур, харын бистиң аткаларарыс күжү-биле дык хой хоорайлар то-стат-тыг дээрине түнө-биле чугааласкадым. Ылгыт-бис Уманын хостатпарыска, бистиң полугууска Кы-

зы Тук орденни бергеш, «Уманын» адын тывыскаан. Оон ырай Украинаны бол-гаш Молдавияны хостарын-га киришкенисти, фашист-терден арыглар сорулга-биле Румынияны девискэ-ринге тулчуп чораша, ханы-лап киргенисти боду-вустун чедирининис деп чор-гаарал-биле санал турар бис.

Бо ооругтарын мусуку турушта, онугда бикип, олар мээ төрөдөргө челе боор боор деп мынап окур мен.

Уманын Кызыл Тукту 25-ки танк полугу Иссы чо-гулга тургаш, өске шериг-лер-биле кады дайынның фронтунга удуз илпекей-лиг тулчуп турган. Дайын-дыгыс чери болгаш эмге-жок хой кемерин ажы-лааш, күчүлүг ханы ашело-нуткан камгалады (80 км чедир) тургузуп алган. Иссы болгаш Кичини чоогунга болган ар-берге тулчу-ш-кунарга Кызыл Армиянын муң-мун дайынчылары маа-дырмы-биле өлгөн, оларын арындай Бай-Кара Биче-оол биче Кыргыс Идам база бар.

Барык-ла бүгү июньнун дүргүзүлгө Х. Чүргүй-оол-дун, Т. Ногонгын болгаш оон-даа өскелерин танкыла-рык экипары фашист-тер трашкылардан 300 метр чедир бедикти хой уаа адымыннарга болгаш бом-балашкынарга таварыш-пышап, бикыг турштут камгалап тургаш, дайынга бир метр-лаа бурингаарлаар арганы бербез. Оон сөө-лүндө командаладык даа-галын буураа танкистер дайынга удуз тулчуп, хай-гытга удаа-дараа үнүп турган үеде, Х. Чүргүй-оол болгаш оон-даа өске тур-тачы танкистер салым-чол сорууларын күүсөлдөн дээш чедир аес удаа үнүп укур-га таварышканыр. Бир мн-дыг халдаашкын үезинде

Х. Чүргүй-оолун танкызы малгакша дүже берген, акаа дузалары дээш чедир бер-ген О. Диртыкты танкызы база дүшкен, мынчанга Т-34 деп ийн танк дайыдажып турар ийн таланы оттар-нын аразында турар апа-ган. Боттарының танкистер чедир келгеш, оларын мал-гаштан үндүрүп алгыже че-дир, дайын ийн негезе дүр-гузунда ол совет танкылар-ны эжелеп алгыры хой уаа орданаша. Боттарының шырларын от дегиме-зинге алагаш, эрес-дизим танкистер, хоме таварып келген фашистерни шит-пилиг өртүр шаап турган.

Нитини-биле Иссы чо-гулга тулчушкунар аар-берге болгаш ан тогуш-кунуң болган. Немед-румын кезектер малгаалыг атака-ларие кирип турган. Совет шериглер дайынның танкы-ларында болгаш укур чү-лүг дегимтен уауз күш-териниң 10—20 шаап хал-даашкыныр ойтур шава-рурга таварышкан. Дайын кижи болгаш техника тала-зы-биле улуг котаралды болган.

Августун 20-ден 29-ка чедир 2-ги болгаш 3-ку Украин фронттарының шер-иглери Кара далай фюду болгаш Дунайның шериг флотилия-биле демик хо-делгеш, Иссы-Кичини опе-рацияны боттандырган. Ол операцияны түңгөлдө дайынның армияларының «Мурну Украина» болу-чулча шаптырган, 22 немед-фашист дивизиялар уу-зат-тыганын, румын дивизия-лар барык-ла шүштүз чү-чүшкунарга, 208,6 мн-ки кижи (оң иштинде 25 пео-л) туттурган, 2 мн-ки Маадыры атты тыпсы-нага кийгеш, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президи-умун, бикинне мынта дээш: «Совет Эвилелини

хураап аламын, 490 танк-кылар болгаш штурмаар үгер-боолар, 1,5 мн үгер-боолар, 300 хире самолет-тар, 15 мн автомашина-лар уузатканын, 2-ги болгаш 3-ку Украин фрон-ттарының шериглериниң чидиргилери 76 мн ажы кижи болган. Молдав ССР болгаш Измаил область хостаттыганын, Румыния фа-шист эвилелден үнгеш, гитлерин Германияга удуз дайын чарлаан.

Совет шериглер дайын-ның элзон каш күс кү дүрт-түг стратегия фронтуну үзе киргеш, 36 күн дүргү-зүлгө 750 ажыг мн черин эрттир, румын-не-гер болгаш румын-югослав кы-зыгараа үнүп келген. 2-ги Украин фронтунун шериг-лери оң сөөлүндө Дебрецен (1944), Бузапешт (1944 — 1945), Вена (1945 чылдын март-апрель) болгаш Прага (1945 чылдын май 6—10) операцияларын чедириниң чоруткан. Оңча-менди, дигир аркан 7 тыва тан-кист ол операцияларга дык хой тулчушкунарың ки-ришкенисти болган.

Иссы-Кичини опера-цияны тергип эки боттанды-ганы дээш 18 мн ажыг да-рынчылар ССРЭ-ниң орден-нерин болгаш медалдарын алган. Оларның дык хойун-ге Совет Эвилелиниң Маа-дыры атты тывыскаан, а 20-ги танк бригаданың ко-мандири Совет Эвилелиниң Маадыры С. Ф. Шутон ийн «Адыл Сыдыс» медал-ы-биле шаңаткан. Умань-Бо-тошани болгаш Иссы-Ки-шинев операцияларына ту-лчушкунарга маадырлыг херектер дээш Х. Н. Чүр-гүй-оолун Совет Эвилели-нин Маадыры атты тыпсы-нага кийгеш, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президи-умун, бикинне мынта дээш: «Совет Эвилелини

Маадыры эш Хомушук Нам, гасеич Чүргүй-оолга. Немед эжилекилер-биле дем-селин фронтунга коман-даладык дайынчы даал-лары күтсөдире көргүскен силерниң маадырлыг чоруу-нар дээш 1945 чылдын март 24-те ССРЭ-ниң Дээди Со-ветиниң Президиуму бодунуң Чарды-биле билерге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскаан.

Совет Армияның дайын-чылары-биле кады тыва танкистер ССРЭ-ниң күрүнө кызыгараа катан тургускан кижилирин аразында хо-лааш, Румынияны, Венгрия-ны, Чехословакияны хосташ-каш, дайынны Прагага төн-дүргөн. Ол дээрже Европа-ның чурттарын фашизмден хостаан ангы-ангы национал-дыг кижилерин эрес-дизим болгаш массалыг маадырлыг чоруунуң, акы-дуималык чоруктун идеяны болгаш улустарың найыралың дайынчы оруу-дур. Улуг сериант Бай-Кара Биче-оол, старшина Донган Уйук-оол, сержант Кыргыс Идам, сержант Ондар Дыртты, улуг сержант Оюн Порту-оол, сержант Толош Ко-нар, биче лейтенант Толош Нурат, сержант Толош Шойдун, старшина Толош Кызыл-Тас, улуг сержант Ховалыг Сайын-оол, биче лейтенант Хомушук Чүргүй-оол боттарының аттарын Ада-чурттуң Улуг дайын-ның төөгүзүгө адыл укур-тер-биле биксөөн.

Шап ындиг алдарлыг да-рынчылары өстүргөн тыва улус бодунуң маадырлары-ның аттарын билер болгаш камыг наадалаар, оларның үлгелерин патриоттарның болгаш интернационалис-терин чаа-чаа салгалдарын кижилер.

Юрий АРАНЧЫН.
төөгү эртемериниң док-тору.

ЧУРУКТА: Кызыл хоо-райда улус өрөдөгө ки-дизиниң инсептору Га-лина Ивановна Цыганов-школаарга хыналдалар-ны организастан эртти-ринге иденкейг киржи, башкылашкын талазы-биле чогадыкчы арга-сү-мелери берип турар.

Кызыл хоорайны шко-ла коллективтери СЭКП ТК-ның февраль (1988 чыл) Пленумунуң мате-риалдарын азыг түүлдүг-зүңүшкүн-биле деткип, ону амидырага ботта-дырарына идеялайг кири-жир деп, ол чоргаарал-биле чугаалап турар.

Галина Ивановна шко-лаларга он ажыг чыл башкылап, оң соонда хоорайны улус өрөдөгө-ге кидизинге амылаан, мында ам сес чыл ажыг инсепторлаан. Башкы ажылыга чогадык-чы болгаш кызымак чо-руу дээш «Улус чыры-дышкыныг тергип» деп хоре-к демдээ-биле шаңаткан.

Ондар ОХЕМЧИКТИН
фотозу.

РЭМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Кадыкшыл — байлаавыс АВА БОЛУРУ ХАРЫСАЛГАЛЫГ

Сүт-Халдун район амчел-гезинде херэженер кон-сультациясында акшерлеп акылдап турар мен. Район девискэринде чурттап турар сааттыг херэженерин ой-шалада үчкөк тургузуп, оларны эми хайгааралыга кирип алгыры — мээ дорт хү-лэзгем. Учкөк кирбейн каар азы үр үеде-оолдар таарымча чок байдалдар, таварылгалар бо-ла туруп кээр.

Чурттакчы чоңунун муң кижиге оонаштыр хой бичи-чаштар төртүтүп турар девискэргелер бистин район база хамааржыр. Божукур херэженер бистиң консуль-тациясыка болгаш чер-чер-лерде эми пунктуларды ийн дакыр үчкө-хайгаарал-да туралар.

Районда дүржүлгалыг херэ-женер амчын Долчатмаа Чыласовна Монгуш биле амчыл акшер-гениколог Ла-риса Леонидовна Павлинка-ол акылды суурларда аку-шерлардан болгаш менден негеп, үчкөк шын тургу-зунга дузалашкын туралар.

Ие болурунда бедикенип турар херэженерин хой-ле айтырлар халедил, дүвү-редип чорур. Ол азы кыс төртүтүп ирги бе, урунгу кым деп адыл алгыры, ол карап, уганын, дышангыр болур ирги бе-эне кол чүе — кадык-шымак болур ирги бе деп, айтырларын олар бо-ла салгылай бээр. Ол айтырларын харымзы эки болуру хой кезинде-ле оларны боттарын, амы-дырал-турталгалың байд-лында, арыг-шеер чачыл-дарында, өг-бүлениң ап-найыралында, бичи чаш-тарны кижиниңгезинге кичизгелер болурунда, оң келир үедеги салым-чо-лунга харымсалгалыг болу-рун ботал билеринден конут херэжар.

Сөөлүг чылдарың эрте-м.

шнчилдериниң бадтык-тап турары-биле алырга, уруг-нун кадыкшылдык кол дө-дү — оң организмниң шим-чегини, не шитиге өзүп чорур үезинден конут ха-мааржыр. Ынчанга херэ-женер консультацияның амчылдык кол көргүзүпүн бироз шити-сааттыг херэ-женерин үш ай хууса-дан ашпаанда үчкөк ап, хай-гааралы болур. Бисте чамдык сааттыг херэ-женер үчкөк өртү-кирип турар. Бистиң чур-тува кижилерин кадыкшыл-дык талазы-биле айтыр-чидил-биле тургузуп тур-рар. Сааттыг херэжене ки-жиге төртүтүп турар муңун-га харымсалгалыг болуп, эми хайгааралыга эрте ту-руу алыры чугула.

Сааттанымын үеи чо-гумчалыг аес херэженерге хуусады чептээде божук-чорукту бодурады-биле, ол мышка патологиялыг бо-журу, кадык кошкы херэ-женерин сааттыкның бүгү дүгүзүндө доктаамал хай-гааралга тургузары чугула.

Чаа төртүтүгөн чаштар-нын өлүп хораар чорук бол-дурба-биле Алдан-Маадыр-да эми пунктузунун аку-шеркаа Чечек Часыг-оолов, на Ооржак хой ажыларын кымыл-чорудуп келген. Ол чоң муңунга албан-хүлээлгелер ак сеткилдиг күүсөдүп, буя-ны көргүзүп, билин, күжүн харамнамай чоңунуң ка-дык камгалаарыга бараал-дагып чорур. Оон бир то-додыг херечин 1987 чылда чоң харымал тувары деис-көүринден хорамча чок бол-ганы.

Сааттанган илерин эрте үчкөк ап тургага, оларга акыктыг сумелерин берип, ылгытгы бодун канчаар арыг-сикиг алырын болгаш амчылг гимнастика-биле, аш-чемин таарыштыр чөм.

неириңниң үйгү-дыкын чөп ажыгларын дүрүмнери-биле тааныштыр турар. Оларныч божукунун муң-инда база божакан сөөлүндө шөлөз хоуктарынын шын са-нал тургузуп берип турары өөрүңүр. Мени мындыг ай-тырлар дүвүредип чорур. Чамдык илер божакан сөө-лүндө, уруу чашта удаайы саатталып алган боор. Канж-3-4 улай ынчаар аразы чок-чоок божакан түңгөлдө, шак ындиг өг-бүлелер-ниң уругтарын чамдык таварылгаларда чаш уругла-рынның кадык кошкы адыралып, азы өлүп хораар чорур база бар алпар-дыр.

Бичи чаштарны кадык-шымак кылдыр өстүредер, ада-неңиң талазындан конут улуг күш негетирген. Аразы чок божакан уруглар аары-чал база болулаар. Ынча-гаш ада-мелер хайгааралды шыгырадыр ужурул. Партия, казак иелерге төлөвир-лиг, ууш хуусаалыг шөлө-зү ил берип турар болганда, чамдык авалар оңу соора ажылар чүгүлдөр база бар. Ынчанга божукунун ара-лы 2-3 чыл болза эки боор деп бодаар мен.

Сааттыг илер херэжене-нер консультацияга 13-тен эвээш аес катал келир ужурул турбук, чүте 3-4 катал келирлер-даа бар. Иш чыл бурингаар «Шын» созула профессор М. М. Бубинович «Нелерге чааалар» деп номундан 3 чага парлаттыган. Ону мен илер ортузунга бөсөм ки-лериңа ажылап-даа тур-дум.

Ынчанга сааттыг херэ-женер үчкөк эрте туруп алыр сумелер боттарының чаш төлүгүн кадыкшыл-дык болуң дээш сагыш са-лы. харымсалгалыг болу-рунче кичизгелер болурун сумелелим.

Оюмаа БАЛДАН-ООЛ.

КИЧЭЭНГЕЙ ХЕРЕК

Эмчилер дугайында «Шын» солууда парлаткып турар материалдары бо-ла ном-чуур мен. Ылгытга багай ажыдыг, хүлээлгезин орта күүсөтпес эмчилер дугайын номчаат, шак мындыг эде тургузунушкун үезинде ба-рып-барып эми кижи, холу сула акылдап орамын кижи кайгаар. Бо чылдын февраль 7-де «Шында» материалда Кызылдың поликлиника-зыга, № 301 кабинетке Ондары канчаар хүлээп алганы кижиңиң адысинар, бөс арга чок.

Эми дээрже аарыг ки-жиңиң салым-хуузуң, аас-ке-ниңиң камгалар, кижи деп бодаар мен. Кандыг-даа эр-теме эми эртеме деп эне харымсалгалыг, үндүлүг, чаагай эртеме чок. Эми ки-жиңиң аарыг кижилерге эптиг-элдик оларын салым-хуу-зун дегне үлөжир болза, аарыг кижилерге чинч болур деп бодаар мен. Аарыг ки-жиңиң холгеп, хөрөп чорбас, оң сагыш-сеткили аар, муң-

гаргай, шылагзын чорур-ру иден. Анаа чораша кижи черле мен аарыг мен деп бодун кичизгелер чорбас-ла болгай.

Аарыг-ла кижиңиң көрө тура, «сен кадык кижи-дир сен, сен херекчок, аарыг удузубус хой» деп соглээниң номчурга бешин аар-ла-дыр. Аарыг бибес, специалист аес кижи эмжеок эмиң напал бижий берген элдеп-тиг-дир.

Чангыс-ла кижи чыдар бурун Кызылдың-даа, Ша-гаан-Арыгын-даа эмнелге-леринде чок болганы база элдеп. Чангыс аналитен бүгү чүе тодараван-даа барып болгай-ла. Ынчанга бүгү чүеңиң комплекстик көөрү чугула-дыр. Эмчилерин сур-гаш бодавай-дыр мен. Бис-те аарыгың канчаар-даа тып тодарайдың нарин аппара-тура бешин хай болган.

Чоюкта чаа болган мээң билдирим таварылганы ап кө-

рээли. Кара-Хөл чурттуг Хертек Таңмаа 7-8 чыл иштинде баары аарып кел-гей, ону Кызылдың онкодис-пансери каш улаа эмнел, шин-чип келген. Хоочураан гас-триг деп турган. Чоюкта чаа ол аарыг келерээш, мыры-най өлүм кырында көргө, рентгенге шинчип көргө, ону дапталы берген болган. Ону дораан көкөш эмнел каан. Аас-кекиктиң не, сес урунгу авазы айымалдыг аарыгдан чаллап адырлыган Анаа кижи бодаарга, ону баштайгы шинчилгелер үе-инде-ле эки хайгааран бол-ла, аарыг шагда-ла билдирер турган-дыр.

Кичээңгей чок, ханы ана-лиз кылып, ылавазлас бол-ла, аарыг кайын илерээди, эчтиң ууус черле ажылын эде-лере тыртмас болза кайын тааржыр.

Вера КУЧУН,
пенсционер.
Кызыл район.

ШЫН

ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң түңгөлдө делегейниң хой-нитиниң болгаш паралазынның төвүндө, СЭКП ТК-ның Чингиз секретары М. С. Горбачевтун Пленумга «Чаартылганың идеялыгы — революция эде тургузунушкунга» деп чугаанын калба-биле парала база тайылбырлап турар. Амгы үеңиң боттук чүгүлдери эртеме үндө-лөш биле алырны Совет Эвилели, СЭКП улуг амчылдыг кылган деп массалыг информацияның чеп-сектери демделгелер турар. Боо-чепсекти эңде бөдү-дене кижилерин уузкаары, делегейни аймык чок чорунуң бүтүндөй хараа туткан системаны тургузарыңга улаган улуг хемчээлди совет эге-лекти санаалар үр үеңиң бижыг баазаны тургузуу

НЬЮ-ЙОРК. Совет Эвилели социализмден, марксизм-ленинизмден, совет улустун чаалап алган бүгү-ле чүгүлдө-дө «ангыс-даа базым атактарлас деп, М. С. Горбачевтун меделгелерин америка ЮПИ агентиле дамыткан. Марксизм-ленинизм, б и л е, өзүлүг социализм-биле кан-дыг-лаа нитин чүгүл чок болганда, Совет Эвилели

ЮБИЛЕЙНИ ДЕМДЕГЛЭЭН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Парагвайны Коммунист партиясының 60 чыллыга тураскааткан массалыг чыс-каалдар болгаш митингилер Аргентинаны найыскаланын-га болуп эркен. Ол масса-лыг хемчеглер «Стресснер-ниң диктатуразы сонезин», «Парагвай улус тинилэр» деп кыйгырларын ады-биле эркен. Улуг Октябрь-ны болгаш делегейде баш-тайгы ажычын-тараачын ачы-аңды 1928 чылдын февраль 19-та Парагвайга Коммуни-ст партия тургустунган.

Юбилей байралыңга Аргентинаны найыскаланып хой-нитиниң, ол чуртта пара-гвайга болгаш латин-амер-ик өскө-даа политиканын, тылар 60 чылдарын дүгү-зүлдө Коммунист партия-ның эркен маадыр-ныч оруун — Латин Американы болгаш бо-

ИДЕПКЕЙЖЭЭН

ГВАТЕМАЛА. СЭТА-ның корреспондентиз А. Тру-шиниң дамытканы болза: Гватемалада эне барын үездиг күштер элзон каш терориски хөдөлгилериниң, оң иштинде депшигел-лиг ажыдакчылары оорлап болгаш өлүрүн уламчылап, бодунуң хөдөлгилериниң идеякыды берген.

Ол кем-херек үүлгөдир-кини Висисо Сересога баштапкан чакантын ат-ал-дарын баксырадыр талазы-биле тодаргай бөдүмнениң амчылдап кылган планын кезээ болур деп, анаа болган паралага конференцияга чурттуң иштин херектер министри Хуамакес Родиль Перальта меделгэн. Оң авторлары мурунда турган боду-чуртунуң ажы-лап турганы күчүлээниң политиканыңче амгы чакан катал эгил берген дээрзин

догматиктиң, бюрократтыг болгаш волюнтарисчи чүгүлдө-дерден шиттирлени биле өй-талап турар деп, СЭКП ТК-ның Пленуму онзаалап дем-делгэн.

Амгы үеде афган чөрдүлө-ни таарыштыр шиттирлээр дээр болза, Афганистан ха-маарышпас, нейтралдыг, каа-даа каттышпаан чурт кылдыр тургузунары таа-

дунуң чуртунуң ажык чоп-нарын хосталгаш, ден эрге-зи болгаш депшигел дээш чорудуп келген дем-селин демделеп турган.

Эрес-дизим паралаг ком-мунистер — ТК-ның бирги секретары чораша А. Майда-ны болгаш оон-даа өскелер-ниң аттары партияны бол-гаш чурттуң төөгүзүндө ады-дың укуртер-биле кирип би-життинген. Антонио Майланы 20 чыл кара-бакыга чыт-кан хосталып үнүп кээрге, 1980 чылда ону эге-кагы-гамың айбышпаан оорлап алпаргаш, өлүрүп каан.

Диктаторну дүжүрери, Па-рагвайга демократияны тур-гузары тиранияга удуз тур-жуп турар бүгү күштерин каттыштырлар негеп турар деп, бо хүндө бээр эртик турар массалыг хемчеглер-ниң кирижикчилери демде-леп турар.

Оң-биле кады чурттуң президентизмге халдаашкын-нар күштөлгөн, Чингизлээр, Национал хосталга шимчээ-кини дээр эң-не барын үездиг партияның удуртук-чулары чуртту артын үеже ададал турар барын үел-дигерин шыгызым-биле шүтүмүзүннүң соонда, олар Висисо Сересону «диктатор» кылдыр буруу-даткан.

ЧУРУКТА: Израильниң эжелеп алган девискээрлерин-де бүгү улустун тура халыкшыныры үргүчүленишаан. Иордан хемин барын эртинде дескенериниң лагерле-ринде, Газа секторунда израиль шааылачылар-биле палестин чурттакчы чоңунуң аразында месалдежиниңиң нер болуп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

алган деп онзаалап демделгэн, Чуртта чоруп турар революция эде тургузунушкунга күчүлүг идиги берип, совет нитиле чаа бедиктерже үгеш.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның кежигүнү Е. К. Лигачевтун «Ортумак болгаш дээди школаның эде тургузунушкунуң чоруп турарының база ону боттандыра талазы-биле пар-тияның сорулгалары дугайында» илеткелин чу-гаалашкын көрүп тура, Пленум ССРЭ-ге бүтүндөй хараа тутуп турар урукта чок өрөдөгө системаны тургузарын санаалаан. Ол болза, эде тургуз-туушкун политиканы боттандырып чорударыга боттук болгаш улуг хемчээлди салымшык болур деп, паралага демделген турар.

совет удуртукчу меделгэн. ЛЮНДОН. Ортумак бол-гаш оон биче ыракшыгдыг ракеталар талазы-биле Ке-рээ буугаар уузкааттар ужурул боо-чепсекти катан эдиргичиге улаган боттары-ның яролук курлавырлар-ын сайзырайткымыды тур-рары дээш совет удуртукчу Англия болгаш Францияны чиди-биле шүгүмчүлгөн деп,

(СЭТА).

СЪЕЗДИНИН ШИИТПИРИ

МАДРИД. (СЭТА). Испа-нияны Коммунист партия-зының XII съездин бооп эр-кен, Испанияны акыкты чоңунуң амчылдалыг эрге-ажыктары дээш, нитилел-диң социал чаартылгаш, демократия, социализм дээш, тайбыс база делегейниң дүшүлүгүлүг чорум чалыры. Дыраы дээш демселге пар-

тияның сорулгаларын тола-раткан документтер — поли-тиктиң тезистерин, страте-гий программаны съезд чүгү-дүг деп хүдээп алган. Хүдээп адыганы документтерде 1982 чылдан бээр эркен үе-ниң чедириниң, чепсектер болгаш аштырышкы-нары долу анализтеттинген, келир үеңиң сорулгалары то-додарттыган.

Партия хурамын эсү-терип бири черелгип сорул-га деп, съезд санаал. Амгы чакка удуз туржуп турар бүгү күштерин бир дем-ик хөдөлгилериниң чедип алгыры демделгелеринген.

Съездиниң делегаттары ИКП ТК-ның чаа составын сонгаан.

Партия хурамын эсү-терип бири черелгип сорул-га деп, съезд санаал. Амгы чакка удуз туржуп турар бүгү күштерин бир дем-ик хөдөлгилериниң чедип алгыры демделгелеринген.

Съездиниң делегаттары ИКП ТК-ның чаа составын сонгаан.

Партия хурамын эсү-терип бири черелгип сорул-га деп, съезд санаал. Амгы чакка удуз туржуп турар бүгү күштерин бир дем-ик хөдөлгилериниң чедип алгыры демделгелеринген.

Съездиниң делегаттары ИКП ТК-ның чаа составын сонгаан.

Партия хурамын эсү-терип бири черелгип сорул-га деп, съезд санаал. Амгы чакка удуз туржуп турар бүгү күштерин бир дем-ик хөдөлгилериниң чедип алгыры демделгелеринген.

